

Demokracia në Veprim
Demokratija na Delu
Democracy in Action

POSMATRANJE IZBORNE KAMPANJE

Prevremeni izbori za Skupštinu Kosova 2021

14. februara 2021

Mart, 2021

Izveštaj o posmatranju
prevremenih izbora za
Skupštinu Kosova

**Posmatranje izborne
kampanje**
**Prevremeni izbori za
Skupštinu Kosova 2021**

Izveštaj o praćenju
medija tokom
predizborne kampanje:
Izbori za Skupštinu
Kosova

Copyright ©2021 . Demokratija na Delu (DnD).

Objavlivanje ovog izveštaja omogućeno je uz podršku nemačke ambasade na Kosovu, Agencije Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj (USAID) i švajcarske ambasade na Kosovu.

Mišljenja, nalazi i preporuke izraženi u ovom izveštaju su odgovornost Demokratije na delu i ne odražavaju nužno stavove donatora.

Demokratija na Delu

Ulica „Bajram Kelmendi“ br. 239

10 000 Priština, Kosovo

Tel: +383 (0) 38 248 038

www.demokracianeveprim.org

Sadržaj

Spisak skraćenica	6
Spisak grafikona	7
Uvod	8
Metodologija	9
Istorijat	10
Uticaj „Specijalnog suda“ na izbornu kampanju	11
Posmatranje izborne kampanje	12
Izborne aktivnosti po političkim subjektima, opštinama i vidovi organizacije	12
Poštovanje mera anti-KOVID-19	16
Korišćenje službenih vozila i prisustvo javnih službenika u kampanji	18
Mediji i opšta atmosfera tokom izborne kampanje	19
Učešće u kampanji po polu	19
Infrastruktura za osobe sa invaliditetom	20
Prisustvo govora mržnje u kampanji	21
Edukacija birača od strane političkih subjekata	22
Politički programi i teme diskutovane tokom izborne kampanje	22
Preporuke	24

Spisak skraćenica

AAK	Alijansa za budućnost Kosova
KOVID-19	Koronavirusna bolest 2019
DnD	Demokratija na delu
NIJZK	Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova
KDTP	Turska demokratska stranka Kosova
CIK	Centralna izborna komisija
OIK	Opštinske izborne komisije
LDK	Demokratski savez Kosova
LVV	Pokret Samoopredeljenje
SZO	Svetska zdravstvena organizacija
PDK	Demokratska partija Kosova
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova

Spisak grafikona

Grafikon 1: Izborni događaji najavljeni i nenajavljeni OIK-u	12
Grafikon 2: Vrste događaja posmatranih tokom kampanje	13
Grafikon 3: Organizovanje izbornih događaja po opštinama	14
Grafikon 4: Organizovanje izbornih događaja po političkim subjektima	15
Grafikon 5: Poštovanje anti-KOVID-19 mera u zatvorenom	17
Grafikon 6: Poštovanje anti-KOVID-19 mera na otvorenom	17
Grafikon 7: Korišćenje službenih vozila i prisustvo javnih službenika u kampanji	18
Grafikon 8: Prisustvo medija i ometanje rada medija u predizbornoj kampanji	19
Grafikon 9: Učešće u kampanji po polu	20
Grafikon 10: Infrastruktura za osobe sa invaliditetom	20
Grafikon 11: Prisustvo govora mržnje u kampanji	21
Grafikon 12: Edukacija birača u kampanji	22
Grafikon 13: Teme diskutovane tokom predizborne kampanje	23

Uvod

Peti put za redom od proglašenja nezavisnosti, Kosovo je ponovo izašlo na prevremene izbore. Centralna izborna komisija (CIK) raspisala je izbore za 14. februar 2021. godine i odlučila da izborna kampanja traje deset dana, odnosno od 3. do 12. februara 2021. godine, nakon čega je usledio dan izborne tišine.¹ Na ovim izborima učestvovalo je ukupno 28 političkih subjekata, od kojih 21 politička stranka, 2 koalicije i 5 građanskih inicijativa.

Ovaj izveštaj predstavlja primarne podatke proizašle iz posmatranja izborne kampanje za prevremene izbore za Skupštinu Kosova od strane dugoročnih posmatrača koalicije Demokratija na delu (DnD).² Isti je organizovan u nekoliko tematskih oblasti. Prvobitno, detaljno objašnjava strukturu i metodologiju rada kao i način prijema i obrade podataka od posmatrača na terenu. Zatim sledi kratak istorijat koji argumentuje kontekst organizovanja prevremenih izbora. Takođe, izveštaj se osvrće na politički uticaj „Specijalnog suda“ u izbornoj kampanji. Na kraju, pruža ključne informacije sa terena koje su sažete u glavnom delu izveštaja pod zaglavljem „Posmatranje izborne kampanje“, koji je podeljen na određena područja i pruža kvalitativne i kvantitativne informacije o odvijanju desetodnevne predizborne kampanje.

Generalno, izborna kampanja je protekla mirno i bez ozbiljnijih incidenata. Značajan deo događaja koje su organizovali politički subjekti nije prijavljen nadležnim institucijama. Najčešća aktivnost tokom kampanje bile su posete građanima, od vrata do vrata i posete određenim institucijama. Ove aktivnosti su praćene velikim okupljanjima građana, ne poštujući pravila o fizičkoj udaljenosti i propisnom nošenju maski. Kampanju je takođe okarakterisalo slabo učešće žena u događajima u predizbornoj kampanji, bilo u svojstvu učesnica ali i u svojstvu govornika. Dalje, ovu kampanju su karakterisali elementi govora mržnje. Ono što se i dalje provlači kao problematično jeste obezbeđivanje pristupa osoba sa invaliditetom prostorijama u kojima su politički subjekti sprovodili aktivnosti predizborne kampanje. Između ostalog, nisu zabeležene veće prepreke po medije i organizacije građanskog društva, za posmatranje i praćenje aktivnosti u sklopu kampanje.³

1 Kallxo.com, "Fushata zgjedhore nga 3 deri më 12 shkurt" (Predizborna kampanja od 3. do 12. februara), 07. januar 2021.

2 Demokratija na delu je koalicija nevladinih organizacija osnovana 2007. godine koja podržava promociju slobodnih izbora kao suštinskog dela demokratskog društva. DnD promovise učešće na slobodnim izborima edukacijom birača; promovisanjem prava i obaveze građana da budu deo izbornog procesa; saraduje sa lokalnim, regionalnim i međunarodnim organizacijama u cilju izgradnje transparentnog i demokratskog procesa.

3 Demokratija na delu, "DnV: Fton qytetarët për pjesëmarrje në zgjedhje" (DnD: Poziva građane da učestvuju na izborima), 13. februar 2021

Metodologija

Demokratija na delu (DnD) propratila je predizbornu kampanju angažovanjem 16 posmatrača na terenu, koji su delovali u sedam glavnih opština na Kosovu, Priština, Južna Mitrovica, Peć, Prizren, Gnjilane, Uroševac i Đakovica, kao i u dve opštine sa srpskom većinom, Severna Mitrovica i Gračanica, u periodu od 3. februara do 12. februara 2021. Velika većina informacija korišćenih u ovom izveštaju su informacije iz prve ruke, dobijene direktno sa mesta događaja a u konkretnim slučajevima, politički programi i troškovi političkih subjekata, uzeti su u pismenoj formi, putem elektronske pošte. Sa druge strane, manji broj informacija i citata u ovom izveštaju pribavljen je iz sporednih izvora.

Posmatrači su pratili izbornu kampanju političkih subjekata i svakodnevno izveštavali o posmatranim događajima, sastancima sa političkim subjektima, sastancima opštinskih izbornih komisija (OIK), kao i raznim nepravilnostima zabeleženim tokom izborne kampanje. Posmatrači su tokom aktivnosti posmatranja popunili posebne obrasce koji su uneti u bazu podataka i poslali u centar DnD-a nakon što su skenirani, zajedno sa relevantnim fotografijama, i zatim su korišćeni za proveru i obradu informacija.

Na svim obrascima posmatrača stoje sledeći podaci: lokacija događaja / sastanka (grad / opština događaja), datum i vreme početka i završetka događaja / sastanka, ime i prezime posmatrača. U skladu sa obrascem o posmatranju događaja političkih subjekata, posmatrači je trebalo da posmatraju događaj pre, tokom i nakon završetka. Neke kategorije obrasca obuhvataju:

- Aktivnosti u organizaciji političkih subjekata,
- Učešće građana u predizbornim aktivnostima,
- Izborne poruke političkih subjekata,
- Govornici u aktivnostima političkih subjekata,
- Korišćenje javnih resursa u kampanji,
- Atmosfera izbornih aktivnosti,
- Prisustvo medija tokom aktivnosti,
- Poštovanje mera anti-KOVID-19.

Posmatrači DnD-a su takođe prisustvovali redovnim sastancima OIK-a kako bi prikupili informacije o događajima koje su politički subjekti najavili, kako bi propratili te događaje i izvestili o tome da li su politički subjekti prijavili posmatrane događaje OIK-u ili ne.

Istorijat

Kosovo je održalo prevremene izbore 6. oktobra 2020. godine, koji su rezultirali pobedom Pokreta Samoopredeljenje (LVV), koga je tesno pratio Demokratski savez Kosova (LDK). LVV i LDK su se usaglasili da sklope vladajuću koaliciju koja je trajala samo 52 dana. Nesuglasice između koalicionih partnera bile su nepremostive i naterale su LDK da podnese zahtev za izglasavanje nepoverenja vladi, koji je Skupština uspešno izglasala. U konačnici, Kosovo se našlo pred novom institucionalnom krizom, u jeku suočavanja sa koronavirusnom bolešću 2019 (KOVID-19).

Od izglasavanje nepoverenja vladi, bivši predsednik Hašim Tači podneo je tri pismena zahteva LVV-u, kao subjektu koji je pobedio na izborima, u kojima je zatražio ime novog mandataru za formiranje vlade. LVV nije nijednom odgovorio na zahteve predsednika i istovremeno je bio mišljenja da bi zemlja trebalo da ode na izbore nakon pada vlade.⁴ Pošto LVV nije predložio nijedno ime za mandataru za funkciju premijera, predsednik Tači je konstatovao da je pravo za predlaganje mandataru isteklo, ustupivši ovo pravo narednom kandidatu. Nakon konsultacija sa političkim subjektima, predsednik Tači je zahtev za podnošenje imena novog mandataru podneo LDK; političkom subjektu koji je bio drugi na parlamentarnim izborima 6. oktobra 2019. LDK je pozitivno odgovorio na zahtev predlažući Avdulaha Hotija kao kandidata za premijera. U završnici, predsednik je dekretovao Avdulaha Hotija za mandataru, krčeći time put za formiranje nove vlade. 3. juna 2020, Skupština Kosova je sa 61 glasom za, 24 protiv i jednim uzdržanim, izglasala novu vladu Kosova, čiji je premijer bio Avdulah Hoti.⁵

4 Radio Slobodna Evropa, "Thaci sërish kërkon emrin e mandatarit nga Vetëvendosje"(Tači ponovo traži ime mandataru od Samoopredeljenja), 15. april 2020.

5 Bekim Shehu, "Parlamenti i Kosovës votoi qeverinë e re me kryem-

Međutim, ispostavilo se da je procedura glasanja bila problematična. LVV je izjavio žalbu Ustavnom sudu Republike Kosovo, koja je navodila da glas Etema Arifija nije bio legitiman, pošto je bio pravosnažno osuđen odlukom Osnovnog suda u Prištini. Poslanika Arifija Apelacioni sud osudio je na godinu i tri meseca zatvora zbog prevare sa subvencijama. Iako osuđen, Arifi je glasao za formiranje Hotijeve vlade na sednici 3. juna, a njegov glas bio je presudan za njeno formiranje.⁶

22. decembra 2020, Ustavni sud je doneo presudu o žalbi LVV-a i konstatovao je da je glas poslanika Etema Arifija dat u korist osnivanje Hotijeve vlade bio nevažeći. Posledično, Sud je naložio da se organizuju izbori u roku od 40 dana. Vršilac dužnosti predsednika Kosova, Vjosa Osmani, raspustila je sedmi saziv Skupštine Kosova, određujući 14. februar kao datum održavanja parlamentarnih izbora.

Iako je odlučeno da se održi izborna kampanja u trajanju od deset dana, politički subjekti započeli su kampanju pre zvaničnog roka određenog od 3. do 12. februara 2021. godine. Nedostatak zakonske regulative stvorio je prostor za takozvanu izbornu pred-kampanju. Politički subjekti su iskoristili ovu priliku za nesmetanu kampanju koristeći resurse i organizujući razne aktivnosti do 3. februara, kada je zvanično započela izborna kampanja.

inistër Avdullah Hotin" (Skupština Kosova izglasala novu vladu sa premijerom Avdulahom Hotijem), Deutsche Welle, 03. jun 2020.

6 Top Channel, "Gjykata Kushtetuese vendos! Kosova në zgjedhje brenda 40 ditësh" ((Ustavni sud odlučio! Kosovo na izborima za 40 dana), 21. decembar 2020.

Uticaj „Specijalnog suda“ na izbornu kampanju

Juna 2020. godine, Kancelarija specijalizovanog tužioca Kosova, je, u sklopu Specijalizovanih veća, poznatijim pod imenom „Specijalan sud“, saopštenjem za javnost stavila na znanje da je Specijalizovanim većima podneta optužnica od deset tačaka, u kojoj se Hašim Tači, Kadri Veselji i ostala lica terete za niz zločina protiv čovečnosti i ratne zločine, između ostalog: nezakonita ubistva, prisilan nestanak osoba, progon i mučenje.⁷

Ova vest je imala veliki odjek i stvorila je drastičnu promenu u javnom diskursu, preusmeravajući debatu na rat Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), njena dela, kao i potencijalnu štetu koju Kosovu nanosi Specijalni sud. Objavljivanje optužnica nastavljeno je duž godine, uključujući poznate ličnosti iz OVK, kao što su Redžep Seljimi, Jakup Krasnići i ostali, kao i optužnice o ometanju sprovođenja pravde protiv Husnija Gucatija i Nasima Haradinaja.

Dotični okrivljeni su takođe osobe od političke težine. Hašim Tači, nekadašnji čelnik PDK, bio je premijer, zamenik premijera, ministar spoljnih poslova i predsednik zemlje i osoba koja je pročitala deklaraciju o proglašenju nezavisnosti Kosova. Kadri Veselji, bivši predsednik PDK i Jakup Krasnići su jedno vreme bili na funkciji predsednika Skupštine Kosova. Takođe, poslanik i šef poslaničke grupe LVV, Redžep Selimi, jedan je od okrivljenih.

Pojava ovih političkih eksponenata na Specijalnom sudu u svojstvu okrivljenih imala je značajan uticaj na predizbornu kampanju. S jedne strane, njihovo odsustvo u predizbornim aktivnostima moglo je imati uticaja na smanjen-

je entuzijazma njihovih pristalica, ali je sa druge strane korišćeno kao razlog za animiranje birača. Najmanje tri politička subjekta: PDK, Alijansa za budućnost Kosova (AAK) i NISMA, koje su poznate kao stranke proizašle iz rata, svoj politički diskurs su razvile na genezi oslobodilačkog rata i izražavanja podrške osobama okrivljenim u Hagu. Konkretno, AAK je za slogan izabrao „Snaga Kosova“, dok je Socijaldemokratska inicijativa NISMA izabrala geslo „Sa oslobodiocima“, čiji je cilj bio da animiraju birače, koristeći patriotska osećanja i podrže oslobodilački rat na Kosovu. „OVK nije prošlost, on je temelj države. Ponosni smo na ovo nasleđe i zaštitimo ga. Sa oslobodiocima, što smo i mi, što nas i definiše“, napisao je lider NISME, Fatmir Ljimaj na Fejsbuku.⁸ Za razliku od njih, PDK se usredsredio na ekonomski oporavak, otuda i slogan „Oporavak“, ali se diskurs o OVK provlačio kao tema duž izborne kampanje.

7 Specijalizovana veća i Kancelarija specijalizovanog tužioca Kosova, Saopštenje za štampu, 24. jun 2020.

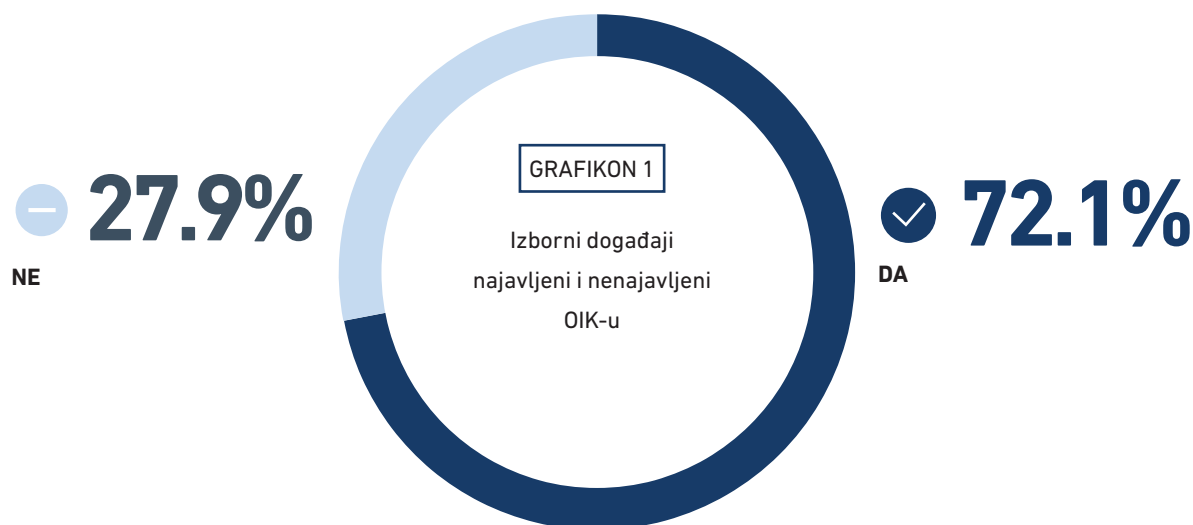
8 Zëri.Info, “Me çlirimtarët”, sllogani i Nismës për zgjedhjet e 14 shkurtit” (Sa oslobodiocima, slogan Nisme za izbore 14. februara), 26. januar 2021.

Posmatranje izborne kampanje

Izborne aktivnosti po političkim subjektima, opštinama i vidovi organizacije

Duž predizborne kampanje, DnD je posmatrao 179 predizbornih aktivnosti, uglavnom onih najavljenih OIK-u. Politički subjekti su prekršili zakon ne prijavljujući sve događaje predviđene tokom predizborne kampanje opštinskim izbornim komisijama (OIK) dotičnih opština, kako je predviđeno Operativnim planom CIK-a za bezbednost na prevremenim izborima za Skupštinu Kosova.⁹

Uprkos zakonskim obavezama, politički subjekti su zanemarili da prijave značajan broj događaja, pre njihovog održavanja. Na osnovu Izbornog pravila br. 13, na osnovu člana 44 i 62.2, tačke (a) i (b) i člana **128.2 Zakona br. 03/L-073 o opštim izborima**, politički subjekti su dužni da najave sve događaje koje će održati u sklopu svoje predizborne kampanje OIK-u, u normalnim uslovima 72 sata pre održavanja događaja, ili u slučaju prevremenih izbora poput onih 14. februara, do 24 časa pre događaja.¹⁰ Prema informacijama dobijenim od posmatrača na terenu, samo 72.1% praćenih događaja prijavljeno je OIK-u, dok preostali deo od 27.9% uopšte nije prijavljen.

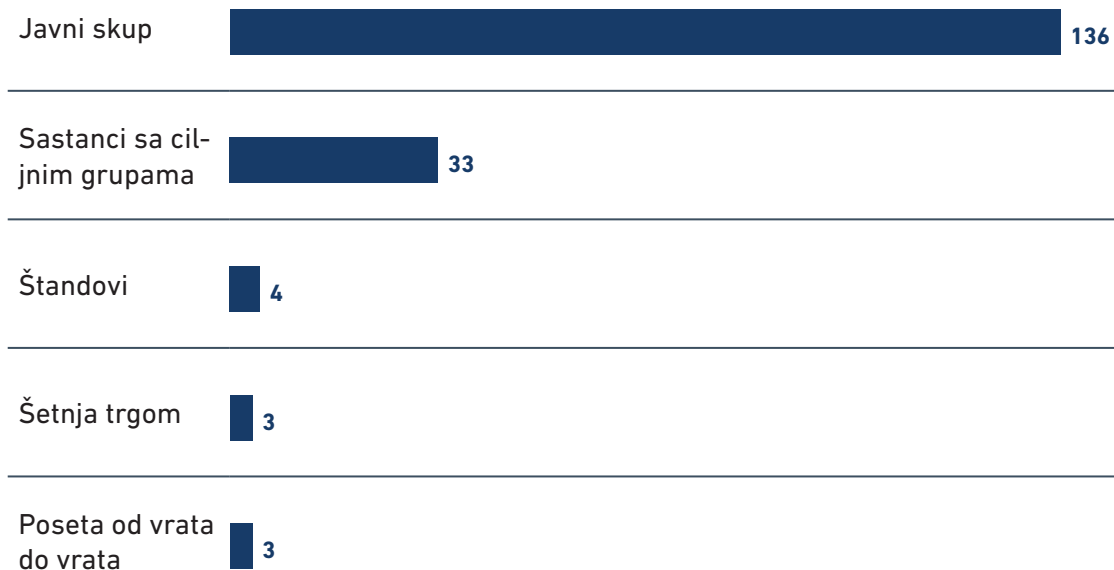
⁹ Centralna izborna komisija, Odluka: O usvajanju Operativnog plana CIK-a o bezbednosti na prevremenim izborima za Skupštinu Kosova, 13. januar 2020..

¹⁰ Centralna izborna komisija, „Izorno pravilo br. 13/2013 – predizborna kampanja i obaveštenje o održavanju političkih događaja”, 03. jul 2013.

DnD je podneo zahtev u kome je zatražio informacije o ukupnom broju predstavki i žalbi. Prema pristiglim informacijama, broj žalbi iznosio je 578, a broj predstavki 21, ili 599 ukupno.¹¹ Što se tiče predizborne kampanje, podneseno je ukupno 35 žalbi i dve predstavke. Dok je najveći broj žalbi podnet na dan izborne tišine, njih 102.¹²

Izborne aktivnosti političkih subjekata koje su propratili posmatrači DnD-a uključuju: šetnje trgovima; javne skupove; sastanke sa ciljnim grupama; štandove i posete od vrata do vrata. Među njima su javni skupovi i sastanci sa ciljnim grupama bili najpopularniji vidovi izbornih aktivnosti. Prema izveštajima posmatrača, politički subjekti su organizovali ukupno 136 javnih skupova, dok su održana 33 sastanka sa ciljnim grupama. Ostali događaji ne premašuju broj pet, ali treba napomenuti da OIK-u uopšte nije prijavljen značajan broj šetnji trgovima.

Zbog situacije nastale pandemijom KOVIDA-19 i mera na snazi, izborna kampanja je sprovedena u obliku poseta od vrata do vrata u malim grupama, što je bilo problematično za posmatranje od strane posmatrača DnD-a, a značajan broj istih nije prijavljen nadležnom telu, odnosno OIK-u. U nastavku sledi prikaz organizovanih događaja podeljenih u zasebne kategorije:

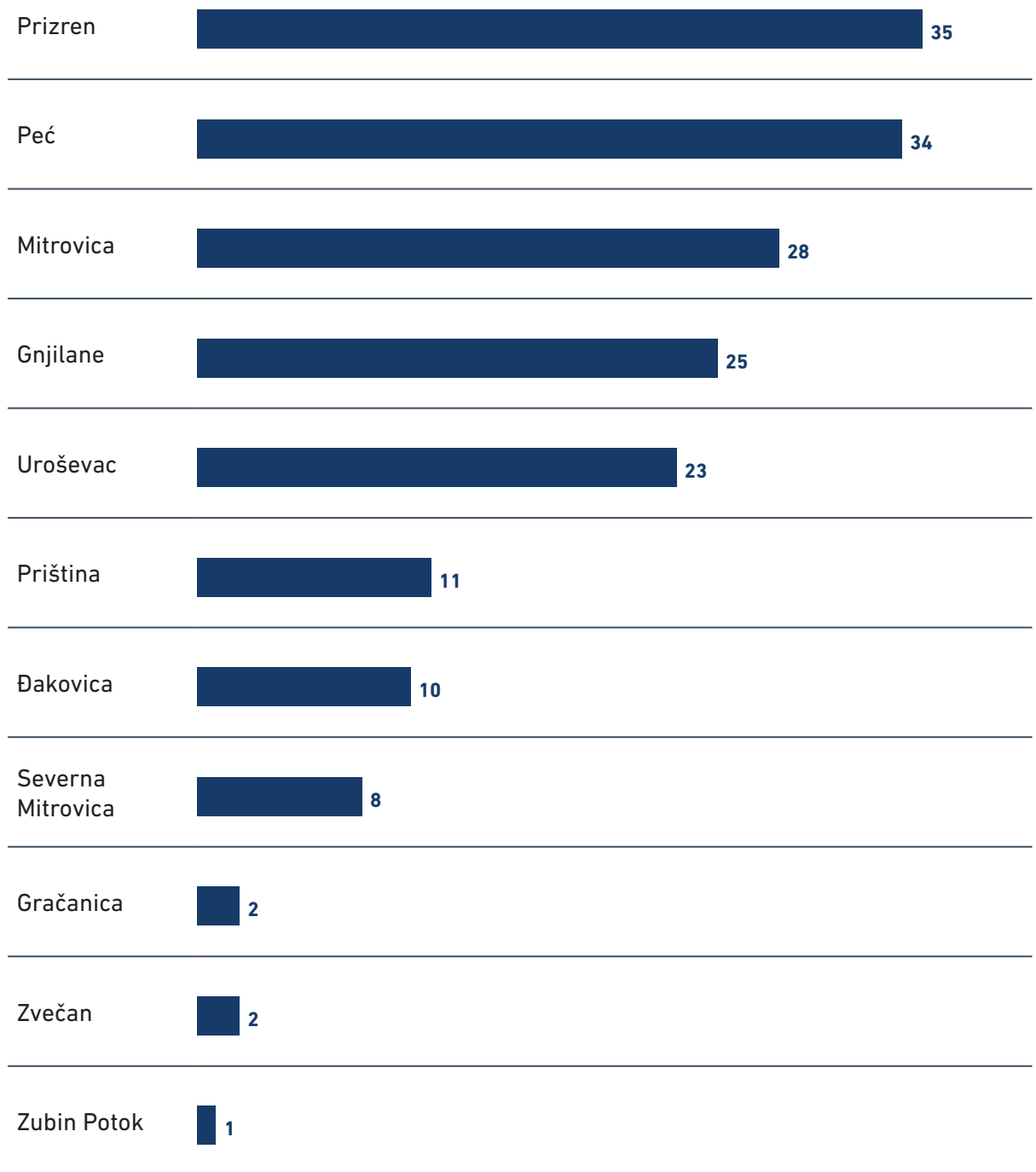
GRAFIKON 2 Vrste događaja posmatranih tokom kampanje

11 Informacije dobijene elektronskom poštom od Centralne izborne komisije.

12 Ibid.

Posebna karakteristika kada je reč o organizovanju događaja je činjenica da broj događaja u opštinama nije nužno odgovarao broju stanovništva u tim opštinama. Na osnovu podataka dobijenih od posmatrača DnD-a na terenu, prestonica ima manji broj organizovanih

događaja, njih 11, u poređenju sa opštinama Peć i Prizren sa po 34, odnosno 35. Veliki broj događaja održan je u opštinama Uroševac, Gnjilane i Mitrovica, dok ostale opštine ne prelaze broj 10. Detaljan pregled broja praćenih događaja sledi na grafikonu u nastavku:

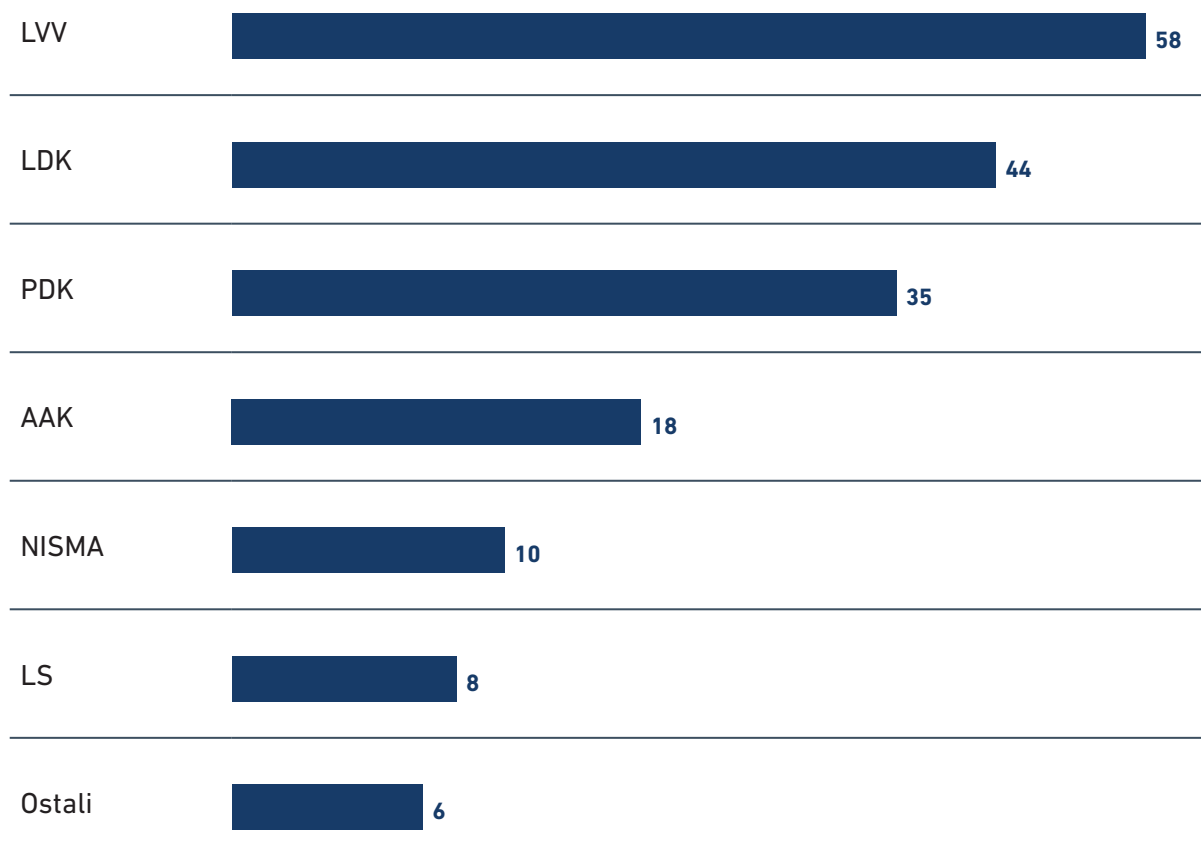

GRAFIKON 3 Organizovanje izbornih događaja po opštinama

Postoji razlika kada je reč o organizaciji događaja od strane političkih subjekata. LVV prednjači u organizovanju događaja sa ukupno 58, za kojim slede LDK sa 44 i PDK sa 35 događaja. Ostali politički subjekti ne prelaze brojku od 20, dok su politički subjekti iz reda manjina organizovali samo jedan događaj, sa izuzetkom Srpske liste koja je organizovala osam događaja.

Što se tiče organizacije događaja u određenim opštinama, primetna je razlika između političkih subjekata sa aspekta opština u kojima je fokusirana njihova izborna kampanja. LVV je organizovao najviše izbornih aktivno-

sti u opštinama Uroševac i Prizren sa 12 po aktivnosti. Događaji LDK-a su uglavnom organizovani u opštini Peć sa 13 događaja i opštini Gnjilane sa njih 10. Sa druge strane, PDK nije imao poseban fokus ni u jednoj određenoj opštini, međutim, opština Gnjilane prednjači sa osam aktivnosti, za kojom slede opštine Mitrovica i Prizren sa ukupno sedam aktivnosti. Fokus AAK-a kada je reč o organizovanju događaja bila je opština Peć sa ukupno devet organizovanih događaja.

GRAFIKON 4 Organizovanje izbornih događaja po političkim subjektima

Od ukupnog broja događaja posmatranih u svim aktivnostima političkih subjekata, prijavljeno je oko ukupno 26678 učesnika.¹³ U proseku je svakom događaju

prisustvovalo oko 149 učesnika. Ako uzmemo u obzir mere na snazi za zaštitu od pandemije KOVIDA-19, ovaj

¹³ Broj učesnika zasnovan je na percepciji posmatrača na terenu, koji

su utvrdili ukupan broj posmatrača na osnovu njihovih individualnih procena.

broj je bio relativno visok, posebno uzimajući u obzir ograničenja broja učesnika u zatvorenom (do 30) i na otvorenom (do 50).

Objavljivanje troškova izborne kampanje i dalje je problematično. DnD je zatražio od političkih subjekata da mu pruže detaljnije informacije o svojim troškovima, međutim, samo su tri politička subjekta odgovorila na zahtev, konkretno LVV, Turska demokratska stranka Kosova (KDTP) i stranka Fjala. Ostali politički subjekti nisu pokazali spremnost da pokažu transparentnost u svom finansiranju i troškovima.¹⁴

Poštovanje mera anti-KOVID-19

Budući da su ovi izbori održani u vanrednim uslovima, u vreme kada se zemlja još uvek suočava sa pandemijom KOVIDA-19, DnD je uključio još jedan aspekt posmatranja, odnosno koliko su politički subjekti poštovali vladine mere za upravljanje pandemijom. Tri dana pre održavanja izbora, odnosno 11. februara 2021, na zahtev predsednika prelazne vlade, Avdulaha Hotija, usvojena je odluka o ublažavanju mera zaštite od pandemije KOVIDA-19. Novom odlukom je, između ostalog, ukinut policijski čas i ograničenje kretanja za opštine koje su bile u crvenim zonama. Svim privrednim subjektima u opštinama u crvenoj zoni dozvoljeno je da rade do 22.00 časa.

DnD je sa zabrinutošću primio ovu odluku u trenutku kada se zemlja suočavala sa stalnim porastom zaraženih osoba. Štaviše, ova vladina odluka bila je kontradiktorna i diskriminatorna, zbog činjenice da su mera oslobođeni samo građani koji žive na Kosovu, dok su za građane koji žive u inostranstvu mere ostale iste - od njih je traženo da podnesu negativan RT-PCR test urađen najkasnije 72 sata pre ili da se u suprotnom samoizoluju na sedam dana.¹⁵

Uprkos ublažavanju mera, u velikoj većini izbornih aktivnosti, na otvorenom ili u zatvorenom, restrikcije za sprečavanje širenja KOVIDA-19, koje je preporučila rel-

Budući da su ovi izbori održani u vanrednim uslovima, u vreme kada se zemlja još uvek suočava sa pandemijom KOVIDA-19, DnD je uključio još jedan aspekt posmatranja, odnosno koliko su politički subjekti poštovali vladine mere za upravljanje pandemijom.

evantna institucija, Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova (NIJZK) i koje je stavila na snagu Vlada Kosova nisu ispoštovane. Politički subjekti su nastavili da organizuju aktivnosti sa velikim brojem građana, ne poštujući ograničenja u vezi sa dozvoljenim brojem učesnika. Istovremeno, nepoštovanje fizičke distance i nošenja maski bilo je evidentno u skoro svim praćenim aktivnostima.¹⁶

Na događajima organizovanim u zatvorenom prostoru, poštovanje distance je gotovo u potpunosti zanemareno; samo u 12 slučajeva su politički subjekti ispoštovali distancu, što čini vrlo mali broj. Od 179 praćenih događaja, 78 događaja nije bilo u skladu sa merama, uključujući nošenje maski, poštovanje distance, obezbeđivanje dezinficijensa i ograničenje učešća do 30 osoba.

14 Demokratija na delu, "DnV: Fushatë pa të dhëna për mënyrën e financimit të subjekteve politike" (DnD: Kampanja bez podataka o načinu finansiranja političkih subjekata), 9. februar 2021.

15 Reakcija na društvenoj mreži Fejsbuk, Demokratija na delu, „DnD: Vlada da preispita nove mere protiv Kovida koje mogu diskriminisati birače koji dolaze iz inostranstva“, 11. februar 2021.

16 Demokratija na delu, "DnV: Fushata zgjedhore dinamike, por pa përfillje të masave mbrojtëse kundër COVID-19" (DnD: Dinamična predizborna kampanja, uz nepoštovanje mera zaštite od KOVIDA-19), 6. februar 2021.

Nošenje maske 50

Poštovanje distance 12

Pružanje dezinficijensa 41

Učešće do 30 osoba 26

Nijedna mera nije ispoštovana 78

GRAFIKON 5 Poštovanje anti-KOVID-19 mera u zatvorenom

Sa druge strane, na događajima organizovanim na otvorenom primećujemo veće poštovanje propisanih pravila. Zabeleženo je samo osam slučajeva u kojima nije ispoštovana nijedna mera i samo sedam slučajeva

u kojima nije poštovana distanca. Međutim, u oba slučaja postoji povreda pravila od strane osoba i političkih subjekata koji su se kandidovali kako bi zastupali građane, kojima je istovremeno ugroženo javno zdravlje.

Nošenje maske 19

Poštovanje distance 7

Pružanje dezinficijensa 10

Nijedna mera nije ispoštovana 8

GRAFIKON 6 Poštovanje anti-KOVID-19 mera na otvorenom

Korišćenje službenih vozila i prisustvo javnih službenika u kampanji

Propisi na snazi zabranjuju upotrebu javnih, finansijskih i ljudskih resursa od strane političkih subjekata na vlasti, jer njihovo korišćenje stvara izrazitu prednost i narušava princip ravnopravne izborne trke između subjekata. Prema Zakonu Br. 03/L-073 o opštim izborima, član 2 konstatuje da je „Korišćenje javnih kancelarija, resursa ili osoblja bilo koje institucije na centralnom ili lokalnom nivou u svrhu podržavanja političkih subjekata na izborima strogo zabranjeno.¹⁷ Dok član 3 objašnjava šta se podrazumeva pod sredstvima i resursima: „Sredstvo” se odnosi na materijalne i nematerijalne predmete kao što je i određeno primenjivim pravilima institucija, kao što su vozila, potrošni materijal, mašine za fotokopiranje, telefon, mobilni telefon, opremu za kancelariju, prostorije.”¹⁸

Upotreba službenih vozila i prisustvo javnih službenika tokom predizborne kampanje bila je uglavnom mala. Posmatrači DnD-a su identifikovali mali broj slučajeva tokom posmatranja aktivnosti na terenu. Od praćenih događaja prijavljeno je devet slučajeva upotrebe službenih vozila u kampanji. Ove godine ostvaren je

značajan napredak u odnosu na parlamentarne izbore 2019. godine na kojima je upotreba službenih vozila zabeležena u ukupno 38 aktivnosti.¹⁹

Dalje, zabeleženo je 19 slučajeva osoba koje su javni službenici a koje su učestvovala u predizbornoj kampanji. Broj javnih službenika je veći od upotrebe službenih vozila. I u ovom aspektu primećen je značajan napredak u odnosu na izbore 2019. godine, na kojima su identifikovana 124 slučaja učešća javnih službenika u kampanji.²⁰ U nastavku sledi pregled upotrebe službenih vozila i javnih službenika:

Službena vozila 9 170

Javni službenici 19 160

■ DA ▨ NE

GRAFIKON 7 Korišćenje službenih vozila i prisustvo javnih službenika u kampanji

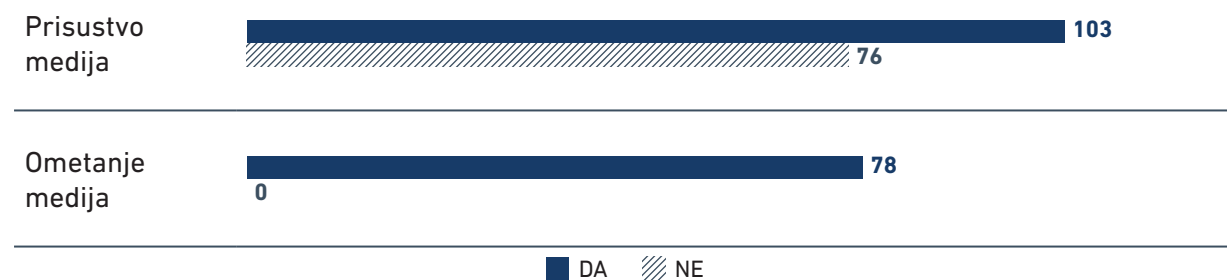
17 Službeni list Republike Kosovo, Zakon o opštim izborima, 15. jun 2008.
18 Ibid.

19 Demokratija na delu, „Izveštaj o posmatranju izbora: Izbori za Skupštinu Kosova”, decembar 2019.
20 Ibid.

Mediji i opšta atmosfera tokom izborne kampanje

Uprkos izazovima nastalim pandemijom KOVIDA-19, postojećim merama i neprijavlivanjem izbornih događaja od strane političkih subjekata OIK-u, mediji su bili prisustvovali većini aktivnosti u sklopu izborne

kampanje. Na osnovu informacija dobijenih na terenu, mediji su prisustvovali na 103 događaja, od ukupno 179, ili 58% događaja. S druge strane, nije evidentiran nijedan slučaj opstrukcije medija tokom predizborne kampanje. Sledi grafikon koji prikazuje informacije primljene sa terena:

GRAFIKON 8 Prisustvo medija i ometanje rada medija u predizbornoj kampanji

Takođe, atmosfera događaja koje su organizovali politički subjekti bila je mirna i nije bilo ozbiljnih incidenata. Od 179 praćenih slučajeva, samo je jedan slučaj prijavljen kao „onaj koji nije protekao mirno“, a koji nije uticao na celokupnu atmosferu predizborne kampanje.

Učešće u kampanji po polu

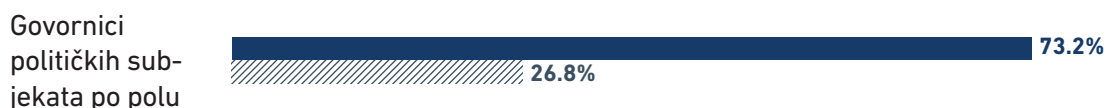
Uključenost i zastupljenost žena u predizbornoj kampanji i dalje su na niskom nivou. Uprkos usvajanju zakona o većoj zastupljenosti žena u institucijama, odnosno *Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Zakona o opštim izborima*, ovo nije manifestovano većim brojem žena koje učestvuju u predizbornoj kampanji. Uprkos brojnim obećanjima političkih subjekata da će dati veći prostor ženama, njihovo učešće i dalje ostaje na niskim nivoima.

Što se tiče učešća žena u predizbornoj kampanji i njihovog učešća kao govornika političkih subjekata koje su predstavljale, uočljivo je izraženo nepoklapanje sa muškarcima. U oba slučaja, učešće žena u kampanji,

kao i njihovo učešće kao govornika, bilo je izuzetno malo, odnosno ispod 30% praćenih događaja.

U prvom slučaju, učešće žena u predizbornoj kampanji bilo je izuzetno malo. Žene su prisustvovali ovim događajima samo 24% u odnosu na muškarce. U drugom slučaju, primećujemo blagi porast broja žena koje su tokom predizborne kampanje nastupile kao govornici, ali ovaj porast je veoma mali u odnosu na ukupno učešće žena u posmatranim događajima, gde su žene kao govornici političkih subjekata bile više zastupljene samo za 5%, odnosno 27% u odnosu na muškarce. Brojke su bile relativno iste na parlamentarnim izborima 2019. godine. U svim aktivnostima koje su organizovali politički subjekti, samo 25.3% govornika su bile žene, dok je broj ženskih učesnika u predizbornoj kampanji bio samo oko 25%.²¹ Opšti pregled učešća iz rodne perspektive, sledi u nastavku:

21 Demokratija na delu, „Izveštaj o posmatranju izbora: Izbori za Skupštinu Kosova“, decembar 2019.

■ Muškarci ▨ Žene

GRAFIKON 9 Učešće u kampanji po polu

Infrastruktura za osobe sa invaliditetom

Na osnovu podataka Svetske zdravstvene organizacije (SZO), procenjuje se da broj osoba sa invaliditetom čini oko 15% stanovništva ili oko 150 000-200 000 ljudi.²² Međutim, obezbeđivanje infrastrukture za osobe sa invaliditetom ostaje izazov na Kosovu. Čak i tokom ove predizborne kampanje, DnD je nadgledao pristup i prostor koji osobe sa invaliditetom imaju u izbornim aktivnostima, na osnovu osnovnog prava svih građana da budu informisani.

Posmatrači DnD-a su prijavili veliki broj događaja, na kojima osobama sa invaliditetom nije pružena minimalna infrastruktura za pristup događajima. Prema izveštajima, na oko 31% događaja u organizaciji političkih subjekata nije obezbeđena prikladna infrastruktura za ove osobe. Ovo čini da situacija bude još gora, u odnosu na parlamentarne izbore iz 2019. godine, na kojima na 27.5% izbornih aktivnosti nije zagarantovan adekvatan pristup osobama sa invaliditetom.²³

22 Grupa za pristup izborima, „Vodič o uključivanju osoba sa invaliditetom za učešće u izbornim i političkim procesima”, jun 2016.

23 Demokratija na delu, „Izveštaj o posmatranju izbora: Izbori za Skupštinu Kosova”, decembar 2019.

Prisustvo govora mržnje u kampanji

Govor mržnje uređen je ustavom i krivičnim zakonikom Republike Kosovo. U skladu sa Ustavom, član 40, tačka 2, „Sloboda izražavanja se može zakonom ograničiti u onim slučajevima kada je to neophodno za sprečavanje podstrekavanja i provokacije nasilja i neprijateljstva na osnovu rase, nacionalne, etničke ili verske mržnje”.²⁴ Sa druge strane, Krivični zakonik u članu 141 (Izazivanje razdora i netrpeljivosti), tačka 1, propisuje, „Ko javno izaziva ili raspiruje mržnju, razdor i netrpeljivost između nacionalnih, rasnih, verskih, etničkih ili drugih grupa, ili na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i drugih ličnih karakteristika na način u kojem može da ugrozi javni red, kažnjava se novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do pet (5) godina”.²⁵

Govor mržnje bio je relativno prisutan u izbornoj kampanji. Prema terenskim posmatračima, prijavljen je 41 slučaj, ili 22.9% od ukupnog broja praćenih slučajeva. Govor mržnje uglavnom je bio na ličnoj i političkoj osnovi. U identifikovanim slučajevima bilo je poziva da se ne glasa za određene osobe ili političke subjekte koji ne žele da zadrže dobre odnose sa kosovskim saveznicima. Dalje, u nekim slučajevima su neka lica iz političkih subjekata etiketirana kao izdajnici ili iznuđivači zemlje. U drugim slučajevima su napadnuta

U skladu sa Ustavom, član 40, tačka 2, „Sloboda izražavanja se može zakonom ograničiti u onim slučajevima kada je to neophodno za sprečavanje podstrekavanja i provokacije nasilja i neprijateljstva na osnovu rase, nacionalne, etničke ili verske mržnje”

lica koja su promenila politički subjekt. Takođe, politički protivnici nisu pošteđeni napada ad-hominem na svoje rivale.

Demokratija na delu je, u kontekstu posmatranja predizborne kampanje, podnela niz žalbi protiv političkih subjekata. Od toga su se dve, koja je odobrio IPŽP, odnosile upravo na govor mržnje, koji su u dva spota koristili politički subjekti AAK i NISMA, a koji su kažnjeni sa po 20 hiljada evra.

²⁴ Ustav Republike Kosovo.

²⁵ Krivični zakonik Republike Kosovo.

Edukacija birača od strane političkih subjekata

Kada je reč o edukaciji birača, politički subjekti nisu bili previše zainteresovani za edukaciju svog biračkog tela o tome kako da glasaju na dan izbora. Posmatrači

DnD-a su prijavili da su se samo u 55 % propraćenih slučajeva, politički subjekti bavili edukacijom birača. U identifikovanim slučajevima, kandidati iz političkih subjekata fokusirali su se na edukaciju birača da glasaju za određene kandidate pozivajući se na njihov broj na izbornoj listi.

Politički programi i teme diskutovane tokom izborne kampanje

U žiži diskursa tokom predizborne kampanje uglavnom su bila unutrašnja pitanja, posebno pitanja ekonomske i socijalne zaštite. Konkretno, 1) Ekonomski razvoj, poljoprivreda i zapošljavanje; 2) Obrazovanje; i 3) Zdravstveno, penzijsko osiguranje i socijalna zaštita, bile su tri teme o kojima je najviše diskutovano tokom kampanje. Takođe, teme kao što su kultura, omladina i sport, kao i pravda i vladavina zakona bile su prilično aktuelne u kampanji.

U međuvremenu, politički subjekti su veoma malo bili zainteresovani za razgovore o spoljnoj politici i dijalogu između Kosova i Srbije. Ovo je u suštini suprotnosti sa prošlim kampanjama u kojima su obećanja i rasprave o reciprocitetu sa Srbijom, razgraničenju sa Crnom Gorom, liberalizaciji viznog režima ili članstvu u međunarodnim organizacijama, tradicionalno bile ključni deo rasprava političkih subjekata u izbornoj trci. Glavne političke snage u zemlji, LVV, PDK, LDK i AAK su, iako sa zakašnjenjem, objavile svoje političke programe na svojim zvaničnim stranicama. LVV je objavio politički program sa priorite-

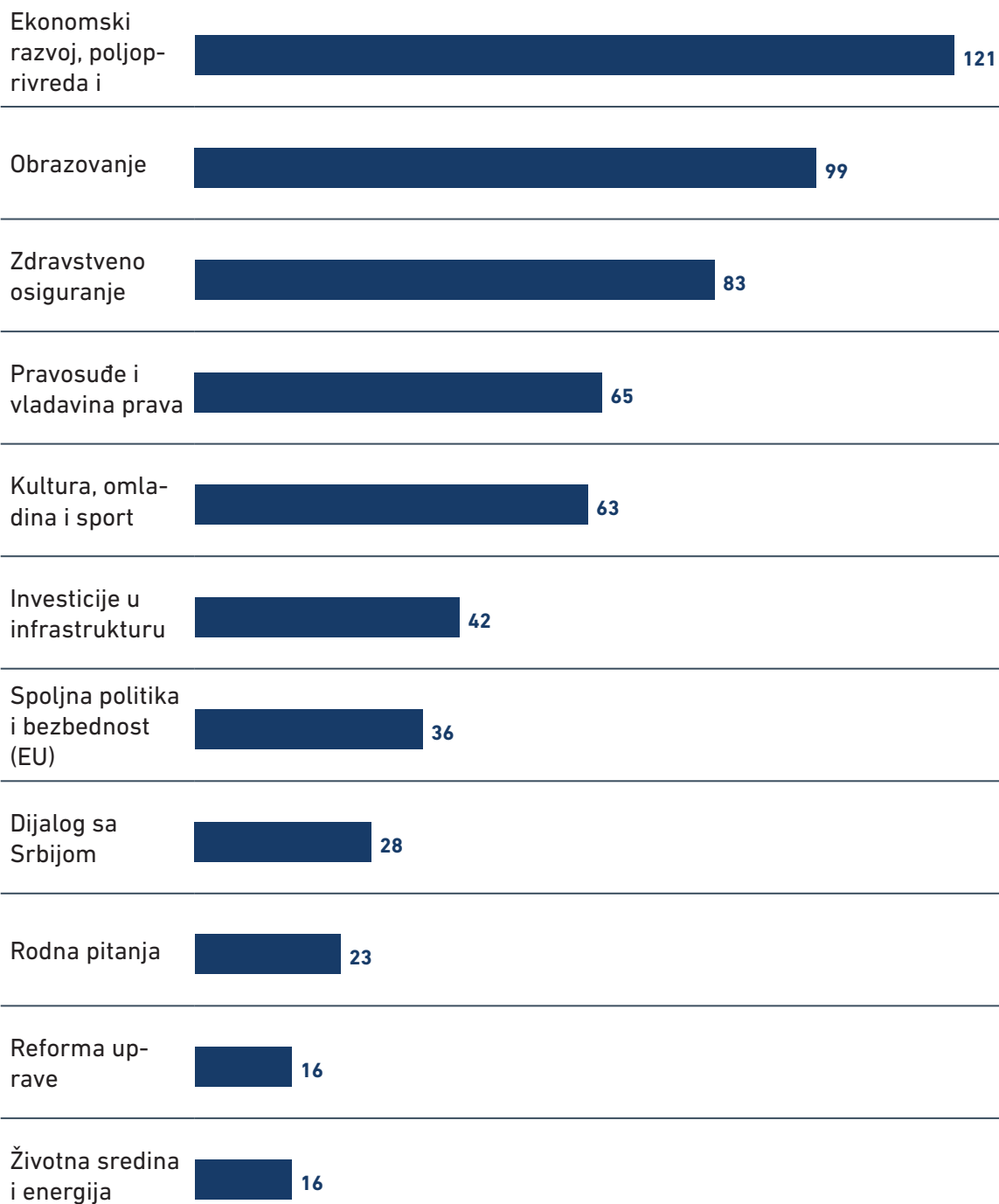
tima koji se zasnivaju na deset oblasti: obrazovanje i privreda; zdravstvo; pravda; bavljenje ratnim zločinima; javna bezbednost; odbrana i bezbednosne snage Kosova; spoljna politika; umetnost; kulturno nasleđe i sport.²⁶ Takođe, PDK je objavio svoj program upravljanja na svojoj zvaničnoj internet stranici, koji počiva na politikama oporavka i baziran je na četiri glavna stuba: privreda; zdravstvo; vladavina prava i spoljna politika i ugled.²⁷ Dalje, LDK je objavio svoj program na zvaničnoj internet stranici fokusirajući se na osam ključnih tačaka: Sveobuhvatan ekonomski razvoj; zdravstvo; pravda / zakon i red; socijalne politike; spoljna politika; obrazovanje i nauka; dijaspora i kultura, omladina i sport.²⁸ AAK je bio usredsređen na četiri stuba: privreda; bezbednost i vladavina prava; blagostanje i spoljna politika.²⁹

26 Pokret Samoopredeljenje, politički program, februar 2021

27 Demokratska partija Kosova, politički program, februar 2021

28 Demokratski savez Kosova, politički program, februar 2021

29 Alijansa za budućnost Kosova, politički program, februar 2021

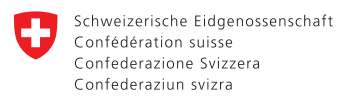

GRAFIKON 13: Teme diskutovane tokom predizborne kampanje

Preporuke

DnD je na osnovu nalaza proizašlih iz posmatranja izborne kampanje, osmislio par preporuka sa ciljem da se poboljša održavanje izborne kampanje, poštovanje zakonskih odredaba na snazi i stvaranje povoljnijih uslova za marginalizovane grupe:

- Politički subjekti da prijave svoje predizborne aktivnosti, kao što je propisano zakonom, u normalnim uslovima, 72 časa pre održavanja događaja, ili u slučaju prevremenih izbora poput onih održanih 14. februara, do 24 časa pre održavanja događaja.
- Politički subjekti da blagovremeno objave svoje političke programe, kako bi bili dostupni svim građanima.
- Politički subjekti da objave sve svoje troškove tokom predizborne kampanje.
- Politički subjekti na vlasti moraju poštovati zakone na snazi, u vezi sa korišćenjem javnih resursa u izbornoj kampanji (kao što su službena vozila), kao radnje koje su strogo zabranjene i dovode neke subjekte u nepovoljnu poziciju, u odnosu na druge subjekte u izbornoj trci.
- Potrebno je da politički subjekti u zemlji stvore povoljnije uslove i daju veći prostor ženama, kao učesnicama i govornicima tokom predizborne kampanje.
- Osobama sa invaliditetom treba ponuditi prikladnu fizičku infrastrukturu za pristup svakoj aktivnosti u organizaciji političkih subjekata, duž predizborne kampanje.
- Kandidati političkih subjekata moraju zaustaviti napade i uvrede na ličnoj, etničkoj, verskoj i drugim osnovama uperenih protiv njihovih političkih rivala. Govor mržnje kažnjiv je zakonom i pogoršava opštu atmosferu predizborne kampanje, a istovremeno može podstaći nasilje i mržnju.
- Iako su ovi izbori održani u vreme kada se zemlja još uvek suočava sa pandemijom KOVIDA-19 i verovatnoća da se takva situacija ponovi je mala, ipak, politički subjekti imaju javne i pravne odgovornosti i moraju poštovati sve mere na snazi i ozbiljno shvatiti javno zdravlje građana.
- Odluke koje vlada donosi uoči izbora takođe bi trebalo da imaju u vidu i građane koji žive u inostranstvu, kako bi se izbegle kontradiktorne i diskriminatorne odluke.

Federal Department of Foreign Affairs FDFA